

YAŞAR BEDRİ

SÖZÜN BİTTİĞİ YER

“şimdi herkes şair olabilir”
Konrad Bayer

Şiirin biçimsel farklılığını algıladığım ilk kaynak, *Cemil Sena*’nın “Estetik -Sanat ve Güzelliğin Felsefesi-” olmuştu. (*Remzi Kitabevi/1972*)

Cemil Sena, o güne kadar ayırtında olmadığım formalizmden, soyut ve somut sanatın niteliklerinden söz ediyordu. O süreçte ne söylediklerini çok fazla anlamasam da *Fuzulî*’yle, *R.Tagor*’la tanışmama vesilem olmuştu.

Geometrik biçimler içinde sayıları saklayıp sonsuzlukta kaybettirmekten, “*Parçalıyı, parçasızın yapısında eritebilmekten*” söz ediyordu. Bana ilginç gelen, geometrinin, sayının, ölçünün, dinsel ve bağışal (efsun) fiillerin fanatizmle ilişkilendirildiği okuma biçimleri olmuştu. Bu okuma biçimlerinde ilkelerin ve sezgilerin niteliğini anlamaya çalışıyordum.

Şiirin ‘*geometrik kalıpları*’nı tanımlarken şiiri türlü şekillere dönüşebilen geometri olarak niteliyordu.

Kısaca değinmek istiyorum bu form ilişkilendirilmesine.

Dizelerin, vezinlerin, kafiyelerin, şekillerin ‘üç’lü olmasını öngörürken, denge ve sükûnetle istikrarı, lirizmi, sevgi kalıbı simgeleyen Triangulaire (*üçgen*) şekiller... Kenarlarına göre farklı okumalar getiriyordu C.Sena.

YOLCU

*Bu ufuktan geçme, bu sınırdan geçme,
Bir bahçe değildir bu gördüğün;
Denizden daha derin
Daha, daha
Daha
Çok.
...//...
(şair adı belirtilmemiştir)*

Ebedilik, sağlamlık, azamet ve dayanıklılık ifadesini yüklediği Pyramidala (*piramit*) şekiller taban yapısına göre farklı okumalar getiriyordu.

HAYAT

*Bildin mi,
Hayat nedir?
Ne bir merdiven, ne bir sedir...
...//...
(şair adı belirtilmemiştir)*

Dar ve zayıf insan ruhunu simgeleyen, korku, ürperti, şaşkınlığı ifade eden Conique (*konik*) şekillerle kurgulanan şiirler, güveni bitiren, imanı sarsan, çeşitsiz ve hareketsiz duygular olarak;

AYRILIK

İki

Çizgi
İki tekerlek izi
...//...
(şair adı belirtilmemiştir)

Destanlar, felsefi şiirler, tasvir ve manzum tiyatrolar, hareket, ağırbaşlılık, gurur, iş ve böbürlenmeyi simgeleyen Cylendrique (*silindir*) Şekiller eylem, üretim ve baŐarı formu olarak tanımlanır.

KADIN

Menfis'ten getirilmiŐ iki granit direk,
Ve üstünde sonu yok bir uŐurum, bur  ukur,
Bataklıktan yapılmıŐ bir kubbe, bir engerek,
Asırlarca insanlar buna yapmaktadır kur!
Asırlarca erkekler kurban oldular ona
Ve bu kanlı ibadet eriŐmeyecek sana
...//...
(şair adı belirtilmemiştir)

EŐkenar  çgenin özellikleri taŐırken, mani, nefes, mistik heyecanı ifade eden Care (*kare*) Şekiller, didaktik ve klasik nazım Őekillerini karŐılar.

Dairesel Őekillerde silindirin ve konik Őeklin özelliklerini taŐır. Egzotizm, ser vencilik ve nostalji bıraktıŐı izlenimlerdir.

AŐLAR

Bir Şey yoktu, k fur koktu.
Baktım  l ler, deriden çoktu

Güldüm ben de İsmet nerde?
Diyerek bir taŐ hep inler de...

Kimi der: Fatma, beni aŐlatma,
HahŐet g n ld ir, yalnız yatma.
...//...
(şair adı belirtilmemiştir)

Trapez (*yamuk*) Şekiller denge ve simetriden yoksun gibi görünse de her çeŐidinde ayrı ahenk barındırır. Daha sonra deŐineceĐimiz deneysel Şiire en yatkın tarz olarak egzantirik duyguların ifade ahengini karŐımlarken, tüm Şekillerin silüetini iŐerirken fütürist, sürrealist, dadaist manzumelerin bu zarfa göre ŐekillendiĐini ifade eder *Sena*.

İDEAL

Gidiyorum
G le g le... Ve düŐünerek gidiyorum.
KarŐımda ıŐıklar bir kadın gibi
Bir el gibi,
Ardında gönlüm,

Bir yaprak gibi, bir ecel gibi...

...//...

(şair adı belirtilmemiştir)

Şekiller plastik birer kadro olarak tanımlanırken, şiirin görselliği öne çıkarılır.

*

Görsellik kavramını algılamakta şiirin plastiğinde ve içeriğinde görselliği iki ayrı kulvarda tanımlayabiliriz.

Şiirde biçim, betimleme, suretin halleri, manzara, zevahir, dışyüz gibi görmeye/görme biçimlerine dayanan işaretlerin şiir diline dönüştürülmesinin üst metin bağlamında göz ardı edildiği kanaatindeyim.

Nazım'ın 'İnebolu' şiirindeki doğa betimlemesi net bir fotoğraftır. İnebolu vadisinin illüzyonu hayal gücümüzü zorlamadan oluşur.

İNEBOLU

*"Sisli Vadileriyle rüyalı Anadolu
Görüyoruz uzaktan dereye giden yolu
Sağ yanında bir çayır, solda çam ağaçları
O kadar yakındı ki dağların yamaçları."*

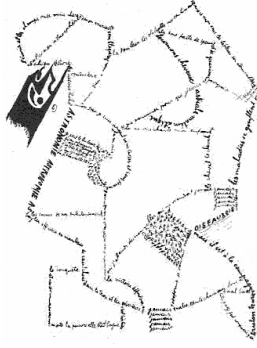
İçerikte sunulan görsel betimlemeyi bu örnekle geçmek istiyorum.

*

Görsel şiir, görmeye dayanan bir eylemdir. Zihni muhatap almadan görmeye dayalıdır. Biçimi önceler. Yazının naif hali resim dilidir. Zihinden ziyade göze yapar göndermesini. Algılama önce biçimseldir, sonra detaylar tanımlandıkça izlek yetisi oluşur. Primitif bir bilinçle doğala dönüş çabasıdır.

Savaşların ağır travmasını, bireyi tedirgin eden toplumsal bellek kırılmalarını doğal olarak en yakından hisseden hiç şüphesiz anneler ve sanatçılardır. Ana'nın teninden, sanatçının yüreğinden parça bırakır bu arbedeler. Sanatçılar; bu insan öldürme sanatına karşı tepkili, haksızlığa direnen, isyan eden, kaçış egzotizmine yönelen, protest (vb) bir savunma geliştirir. Bu radikal, kontrast akımları tetikleyen I. ve II. Dünya Savaşlarıdır hiç şüphesiz.

Andre Billy'nin "*modern düşüncenin Prens*"i olarak tanımladığı Apollinaire, yenilikçi şiirin en önemli şairlerinden biridir. Hayal etmenin sınırlarını sadece sözle değil görsellikle de zorlayan *Guillaume Apollinaire* özgür hurufatın temsiliyet gücünü, *Rousseau*, *Picasso*, *Jarry* ve *Max Jacob* gibi kuşağının literatürü tersyüz eden önemli sanatçılarına nazire yaparcasına sürdürdü.

Tristan Tzara: Calligramme

Entelektüalizme yırtıcı tepki olarak doğar. Sorgular bireyi; hangi bellek, hangi gelecek, hangi aidiyet? Hangi'ler sürer!

Kendi soyağacında taşıdığı; *konstrüktivizm, neo-plastizm, fütürizm, avantgard, paradoksçuluk, deneysel şiir* hareketleriyle kan bağı kurulur. Tedirgin, hırçın, protest, karşı hareketi oluştururken öfkeli. Kodlanmış işaretleri oyuna dönüştüren reflektir. Kaygı verici, tetikleyici, anlaşılır olmamanın anlaşılabilirliği aynı zamanda.

Deneysel, kekeme şiir dizininin sözü değil biçemi (görselliği) önceleme küreselleşen dünya ile daha da belirginleşen zulüm marketine bir tepkiydi aynı zamanda. XIX. yılın ikinci ve XX. yy.ın ilk yarısı dünya siyasisi ve ekonomisi hızlı değişimler yaşadı, bu hızlı değişimlerin bulanıklığı ile daha sonra geri çekilecek manifestolar da kaçınılmaz olarak irtifa aradı. Biz bu tartışmalara yüzyıl rötarla katılıyoruz.

II. Dünya savaşı sonrası Viyana Grubu ve çağdaşları, *H.C. Artmann* öncülüğündeki bildirisiyle (1953) deneysel şiire, kan bağına ihanet etmeyen benzeri yorumlar katar. Dil, müzik, yazı gibi ikinci elden iletimin reddi, salt şiir için şiir, yapımı ve okuyucuya ulaşımı rastlantısaldır, doğaçlama, arınmışlık ve gönüllü vazgeçilmişliktir. Şeytani ve ağıtsal usta; *C.D. Neron*, felsefi ve insancıl efendi *Don Quijote*'dur. (*Yasak Meyve/ II. Dünya Savaşı Sonrası Deneysel Şiir Seçkisi/ çev: S. Akfırat, E. Altan*)

'Poetik eylem'in maddi değersizliğine, anılara sinen koparılamayacak, soylu, nadir zenginliklere gönderme olarak bildiri tamamlanır.

Bu aynı zamanda avantgardın da ayak sesleridir.

Onlara göre "Herkes şair olabilir."

ESPRİLER

BİRAZ KAFA PATLATMA

"anne, timsahlar ipek de mi yer?"

"bilmiyorum çocuk"

TAM BİR BOYUN EĞİŞ

"koş, koş! Karım bir şişe ile merdivenlerden düşüp yaralandı"

"aman tanrım! Yukarı mı geliyormuş yoksa aşağı mı iniyormuş?"

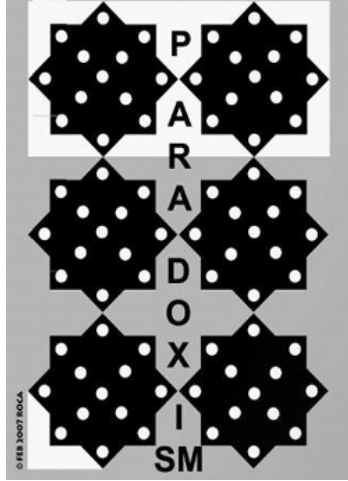
emma polise gider ve *hug*'sunun kayıp olduğunu bildirir.

Polis sorar: "eşinizin her hangi bir özel emaresi var mıydı?"

.../...

Gerhard Rühm/ Çev: Erhan Altan

Tarzsızlığın tarzı diye tanımlanan ‘paradokşu’ (*kısırdöngü, fasit daire*) hareket 1980 yılında Romanya’da *Florentin Smarandache* öncülüğünde totalitarizme karşı protesto olarak başlar. Grafikselleştirilmiş şiir, işaretler dilindedir. Kapalı ünsüz harfler, belirsizlik, karmaşık, post-lexical (*sözcüklerin ötesinde*) bir üst dil ararken, “Anlamın anlamsızlığını, anlamsızlığın anlamını” sorgular.

Florentin Smarandache

‘Ben şair değilim’i gerekçe göstererek şiir yazdığını öne sürer. Her şeyin ve hiçbir şeyin paradoksal savunmasıdır.

‘Hiçbir şey söylemeyen bir kitap, hiç yazılmamış kitaptan daha iyi değildir’ diyor *Smarandache*. Acıdan sonraki birey kırılmalarını irdeler. Her şeyin olası olduğu kadar da imkânsız olduğunu söyler.

E.Che Guevara’nın, “*Gerçekçi olun ve imkânsızı isteyin,*” sözü ve Stalin’in “soldan giden, sağdan gelir,” sözünü alımlarsak, tersinebilirliği anlayabilmemiz, dolayısıyla kısırdöngüyü tanımlamamız kolaylaşır elbette.

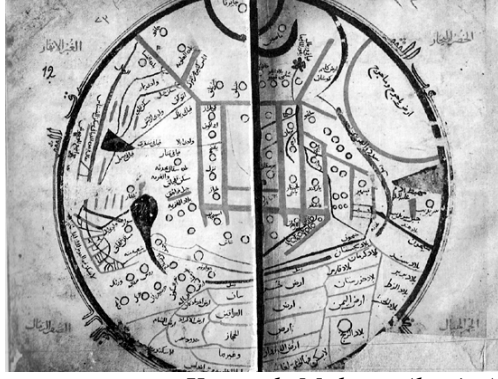
Görsel objeler somutluğa karşı, çözümlenmede aksayan zihinsel bulanıklık, eksilteli dilin okunmasında özel ve ortak kodların zihinsel paylaşımına, prospektüsüne gerek de duyulmaz. Anlıktır her şey. Bu varsayımla şair-okur diyalogunda muhatapların görme özürsü olmaması gerekmektedir. Ama neye göre görme? Görme ile ilişkilendirdiğimiz çizgi, renk, leke, siyah-beyaz bilinci, plastik değerleri oluşturacak eskiz, tasarım, grafik... (vb) yapısal bilinçle desteklenecek yetilerdir.

Avluda güvercinlere tane serper gibi hurufatı satha dağıtamayız. Görme bilinciyle olabilecek bir süreç gerekli elbette. Ne de dağılan kemik falına bakan şaman gibi gaipten şerhlerle fal bakar gibi bu levhaları izah edemeyiz.

‘Yazınsal dille, resimsel metnin oluşturulması’ geçişliliğine dikkati çeker *Derrida*.

*

İki ayrı malzemenin sınırlarını zorlarken mekanikleşme süreci deneysel şiirin paradoksu olsa gerek. Geleneğimizde bu bağlamda formlarımız var, bize hiç de yabancı değil bu levhalar.

Kaşgarlı Mahmut (harita)

İcazetnameler, meşk, hilyeler, cin tasvirleri, muskalar, bakiyesi bir türlü ödenmeyen, kırmızı kalemler kocaman daireler ve dipnotlar düşülen eski bakkal defterleri, yazboz pusulaları, üzerine adres yazılmış sigara paketleri... Görsel şiir formu olabilme ihtimaliyle bakmayı denerseniz bu savımı daha net görebilirsiniz.

Paralangustik (dilbilimsel dışı) dizeler, görsel malzemeler, eskizler sessiz şiirdir ve yokluğuyla varolması öngörülür.

Ahmed Hilmi, (1913) Sülüs hatt

Yeni bir terminoloji daha ekleyelim bu görsel kulvara: Post-art. Modern zamanların reklâm çılgınlığıyla çoğalan atıkların (söz, ambalaj, metal vb.), eleştirel hayata dönüştürülen görsel formlar üretiyor. Sanayi devrimiyle, başlayan yarış, insanı bile sanayi posasına/atığına dönüştürerek baş döndürücü hızla sürüyor.

Sözün bittiği yer vardır, sözün adres bulmayacağı. Manifestik defterlerin Araf'ta toplandığı şimdiki zamandan söz ediyorum. Hiyerarşi ve aidiyet sorunsalını kabul etmeyen, bireyselleşen insanın zor'landığı son yarım yüzyıl. Yine de bu bireyselleşmeyi dünyaya gümüş tabakta sunup, kendi zulüm gettosunu dayatan medeniyet havarileri 'ben'inin ihyası için başkalarının 'kayıbı'nı küçük puntolarla boşluk dolduran zayı ilanı hükmünde görüyor ancak.

Tehdit edilen dünya(lı)nın hız'ını kesmeyen yok oluşa; başkaldırısı, reddiye ve eleştirisiydi bir bakıma.

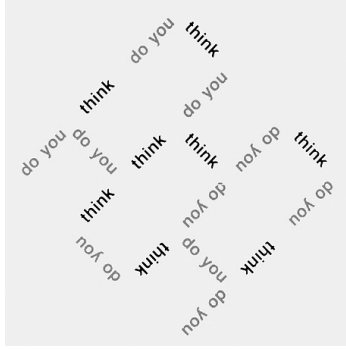
Bakma ve görme arasında aidiyet arayan deneysel metinler, özneye diyalog kurma çabası gibi geliyor bana. Fiil bellekte silüet, resimsel bir terminolojiyle 'görüntüsel leke' olarak kalırken 'fail'in öne çıkma çabası önceleniyor.

Formda kurgulanan kavram(sızlık) ya da imge(sızlık) kontrast gel-gitlerle eşleşeceği hücreyi arayan ceninler gibi başıboştur. Hız'ın hızla devinimi, paspartulanmış tiyatral bir dramaya dönüşü izlenir. Şair de, okuyucu da izleyicidir, müdahil olamaz metne.

İmdi!.. Geleneksel ve modern şiiriyet, poetik bilinci, sözün çekim gücünü, varsılığını sorguluyor. Belleğin dönüştürdüğü ve ürettiği imitasyonlar kadar varolabilen bir levhadır bizi bu çekim alanına alacak fiil. Dışavurumcu ve tepkisel olan deneysel metinler, karşı ve protest asiliğini hiç eksiltmiyor.

Bilinç; sözcüklerin dönüştürülme serüvenini, sesi, musikiyi, uğratılan sözcük anlamlarını, yeni çağrışımları, hikâyesizliğin hikâyesini arıyor.

*Martin Heidegger, "Şiirin özü, Hakikat'in inşası. Sanatın özü, yazındır," diyor.
Andre Bazin'in yaklaşımıyla "Her görüntü nesne gibi, her nesne de görüntü gibi duyulmalıdır".*

Eugen Gomringer

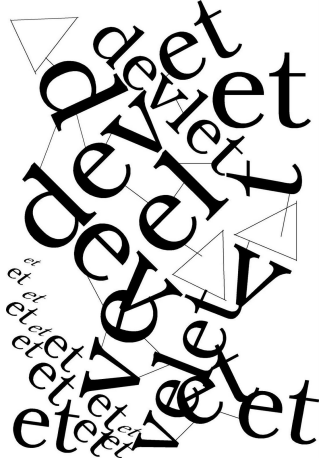
Eugen Gomringer'dan bu yana geçen yaklaşık elli yıla rağmen hâlâ somut şiir için eleştirel bir üst metnin olmaması manifestik çağın uzun rehabetine denk gelmiyor mu?

*

Hamiş: Yapılanacak görsel şiir Türk şiir atlasında nasıl karşılığını bulmalı? Belki bunun üstünde durmak lazım. Batıda yapıla gelen formları bire bir transfer etmek yerine geleneğimizden faydalanarak modern sentezleri nasıl oluşturabiliriz?

Vav.

Serkan Işın/Devlet